

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-53-4>

УДК 334

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF SOCIAL ENTREPRENEURSHIP IN UKRAINE

Богацька Наталія Миколаївна

кандидат економічних наук, доцент,
Вінницький торговельно-економічний інститут
Державного торговельно-економічного університету
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7546-7428>

Bogatska Nataliia

Vinnitsa Trade and Economic Institute
of the State Trade and Economic University

Стаття присвячена розкриттю ключових елементів, що допомагають визначити соціальне підприємство. У ході розробки дослідження розглянуто причини створення та сфери діяльності соціальних підприємств. Виокремлено шляхи підтримки соціальних підприємств, які зараз надає держава та міжнародні організації. Також визначено мету діяльності соціального підприємництва після війни. Аби зрозуміти що перед вами соціальний бізнес, потрібно перевірити наявність основної ознаки – мети створення та діяльності підприємства. Проаналізовано цілі державної влади України відповідно до діяльності соціальних підприємств та відновлення соціально-економічного розвитку країни. Загальна тенденція розвитку соціально-економічного поля діяльності в Україні має високий потенціал зародження та подальшого процвітання соціального підприємництва.

Ключові слова: соціальне підприємництво, соціальні проблеми, соціально-економічний розвиток, стратегія, економічне відновлення.

The article is devoted to the disclosure of key elements that help define a social enterprise. During the development of the study, the reasons for the creation and spheres of activity of social enterprises were considered. Ways of supporting social enterprises currently provided by the state and international organizations are highlighted. The goal of social entrepreneurship after the war is also determined. Social entrepreneurship is gaining more and more popularity in Ukraine. Usually, interest in the topic arises from public sector workers, socially vulnerable groups of the population who seek to improve society, people who simply want change, and representatives of ordinary businesses. Today, social business has become an integral part of the social, economic, political and cultural context of the country. Some basic legal, political, educational and organizational measures can help create the right environment for social entrepreneurship and social economy development, which can improve the national and regional economy and social welfare systems in Ukraine. In order to understand that you have a social business, you need to check the presence of the main feature – the purpose of the creation and operation of the enterprise. Lack of start-up capital is a serious obstacle for social entrepreneurs. At the same time, while obtaining seed investment is never easy, most social entrepreneurs recognize that during the expansion or growth phase of a social enterprise's life cycle, the lack of funding becomes even more acute. The main limitation is the difficulty of accessing growth capital. The lack of information about the impact of social enterprises on society and awareness of the "advantages of social enterprises" leads to nothing but suppression of interest from private investors and the general public. The goals of the state government of Ukraine are analyzed in accordance with the activities of social enterprises and the restoration of the country's socio-economic development. The general trend of the development of the socio-economic field of activity in Ukraine has a high potential for the emergence and further prosperity of social entrepreneurship.

Keywords: social entrepreneurship, social problems, socio-economic development, strategy, economic recovery.

Постановка проблеми. Соціальне підприємство набуває все більшої популярності в Україні. Зазвичай, інтерес до теми

з'являється у працівників громадського сектору, соціально вразливих груп населення, які прагнуть покращити суспільство, у людей,

які просто хочуть змін, та представників звичайного бізнесу. Розвиток соціального підприємництва водночас сприяє тому, що з'являється все більше навчальних програм зі створення та управління такою діяльністю, правильною організацією юридичних та фінансових питань, що дозволяють соціальним підприємцям робити свою діяльність більш ефективною. Однак, в Україні ще не сформувалося правильне стійке уявлення про те, чим є насправді соціальний бізнес та як влаштовані його процеси. Соціальне підприємництво - це досить новий вид діяльності в Україні і зовсім незначна частка підприємців та громадян знають про такі можливості ведення бізнесу. Саме тому розвиток соціального підприємництва є важливим чинником підвищення рівня потенціалу господарського розвитку регіональних соціально-економічних систем і становить пріоритет стратегії їх соціального та економічного розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблемі дослідження розвитку соціальних підприємств України приділило увагу багато вітчизняних вчених, зокрема: Бочарнікова А., Кірсанова Ю., Назарука В., Смаль В., Долуду Л. та інші.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. На сьогодні невирішеною проблемою є впровадження соціального підприємництва в економічну діяльність України та актуалізація соціальних підприємств.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою дослідження є висвітлення основних проблем розвитку та становлення соціального підприємництва в Україні та визначення факторів що впливають на діяльність уже існуючих соціальних підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Засновником поняття «соціальне підприємництво» є Лауреат Нобелівської премії з економіки Моххамед Юнус, який надає йому широкого тлумачення, відносячи до соціального підприємництва будь-яку інноваційну ініціативу, яка має на меті допомогу людям.

Термін «соціальне підприємство», як правило, асоціюється з діяльністю благодійних організацій або соціальною інтеграцією знедолених людей та інвалідів, а не з підприємством. Стереотипи, непорозуміння і недостатня поінформованість негативно впливають на зростання соціальних підприємств і перспективи фінансування. Це є ключовим фактором, що перешкоджає розвитку відносин з партнерами і потенційними клієнтами [1].

Українське законодавство не дає визначення соціальному підприємству, довгий час не визнавала соціальні підприємства і не містила будь-яких конкретних нормативних актів, що регулюють діяльність таких підприємств. Останнім часом тема соціального підприємництва стала більш поширеною в суспільному житті і наукових дослідженнях в Україні. Це обговорюється на різних заходах і приваблює безліч ініціативних груп або просто людей, активних в цій області. Наразі можна приводити приклади десятків соціальних підприємств що функціонують в Україні, які стали відомими і поза межами країни.

Сьогодні соціальний бізнес став невід'ємною частиною соціального, економічного, політичного та культурного контексту країни. Деякі основні правові, політичні, освітні та організаційні заходи можуть допомогти створити належне середовище для соціального підприємництва та розвитку соціальної економіки, що може покращити національну та регіональну економіку та системи соціального забезпечення в Україні. Особливо – це важливо після закінчення війни [2].

Ще донедавна вважалось, що неможливо поєднати альтруїстичний ідейний та суто практичний напрями. Але суспільство знайшло вихід у соціальному підприємстві. Саме мета створення бізнесу є основною відмінністю класичного підприємства від соціального. У першому випадку підприємство створюється з метою збагачення, у другому – для вирішення соціальних завдань.

Для бізнесу соціальна діяльність є побічною, тобто спеціальний фонд був створений після того, як накопичилися надлишки прибутку. Для соціального підприємства це не побічна діяльність, а основна. Так, якщо бізнес систематично віддає 10% доходу на соцпотреби, це не означає, що він є соціальним. У цій ситуації краще казати про податкове вирахування в межах діяльності з корпоративної соціальної відповідальності.

На сьогоднішній день в Україні, на жаль, ця діяльність ще нелегалізована. Це означає, що вона юридично не визнана у правовому полі. Не дивлячись на це, соціальне підприємство існує та досить успішно функціонує як в інших країнах, так і в Україні [3].

Аби зрозуміти що перед вами соціальний бізнес, потрібно перевірити наявність основної ознаки – мети створення та діяльності підприємства. А ще зрозуміти в чому ціннісна пропозиція соціального підприємства. Це може бути:

– Надання робочих місць представникам/цями певної групи соціальної групи. Наприклад, Veterano Group – це соціальне підприємництво створене ветеранами російсько-української війни, де працівниками є також ветерани. До Veterano Group входять Veterano Pizza, Veterano Brownie та Veterano Coffee.

– Створення механізму для впровадження суспільної зміни чи трансформації. Urban Space 100 – це громадський ресторан у Івано-Франківську. 80% прибутку ресторану направлено винятково на реалізацію громадських проектів. До речі, саме Urban Space був одним із найперших соціальних підприємств в Україні.

– Створення унікального на ринку продукту та/або послуги, який потрібний певній соціальній групі. Інвафішки – це магазин товарів та послуги для людей з інвалідністю, які допоможуть їм суттєво підвищити рівень якості життя [3].

У кожного соціально підприємства має бути:

– соціальна мета діяльності (зазвичай вона вказується у статуті, на сайті, етикетці, у місії чи окремо у соціальній меті підприємства і прослідковується у всій комунікації бренду);

– бізнес-модель, що сама на себе заробляє (бізнес більшу частину коштів отримує з продажу власних товарів та послуг, частину коштів може залучати з грантів, краудфандингу, соціального інвестування тощо);

– системність вирішення обраної соціальної чи екологічної проблеми (діяльність сфокусована на одній соціальній проблемі чи допомозі обраній вразливій групі не змінюється протягом існування організації);

– чіткий вимірюваний вплив діяльності соціального підприємства (наприклад на якість та рівень життя цільової групи або навколишнє середовище).

В Україні можна спостерігати розвиток чотирьох основних типів соціальних підприємств [4].

Відсутність стартового капіталу є серйозною перешкодою для соціальних підприємств. У той же час, хоча отримати початкові інвестиції ніколи не буває легко, більшість соціальних підприємств визнають, що на етапі розширення або зростання життєвого циклу соціального підприємства брак фінансування стає ще більш гострою. Головним обмеженням є труднощі доступу до капіталу зростання. Відсутність інформації про вплив соціальних підприємств на суспільство та обізнаності про «переваги соціальних підприємств» не призводить ні до чого, крім придушення інтер-

есу з боку приватних інвесторів і широкої громадськості [5].

Незважаючи на численні проблеми, згадані вище, потенціал українського сектора соціального підприємництва є значним. Основні рушійні сили розвитку сектора соціальної економіки в цілому і соціальних підприємств зокрема можна розділити на дві групи. Перша група поєднує в собі потенціал попередніх умови. До них відносяться: вплив соціальних і політичних перетворень, велика кількість соціальних потреб, незадоволених органами державного або приватного сектору, обмежені можливості працевлаштування, потреби в інтеграції на ринок праці певних вразливих груп суспільства, проблеми міграції та умови життя.

Не дивлячись на складні умови функціонування більшості установ та організацій в Україні під час воєнного стану, наразі здійснюються певні заходи з підтримки вітчизняного соціального підприємництва. Так, наприклад, Міжнародний фонд «Відродження» в рамках проекту «EU4USociety» у співпраці з Європейським Союзом проводить конкурс «Краудфандинг для соціального підприємництва», метою якого є зміцнення діючих соціальних підприємств, популяризація соціального підприємництва та створення позитивної практики залучення соціальними підприємствами коштів спільноти для створення нових або розширення діючих соціальних підприємств [6].

Фінансування проектів в рамках цього конкурсу відбувається спільними зусиллями Фонду та краудфандингових платформ, наприклад, «Спільнокошт». «Спільнокошт» – це онлайн-інструмент фінансування проектів, який пропонує соціальним інноваторам та творчим людям звернутися за підтримкою до аудиторії, що зацікавлена в реалізації їхнього проекту.

Заохочення до соціального підприємництва та підтримку розвитку соціальних підприємств надають також «Фонд Східної Європи», «Фонд розвитку інновацій», «Фонд соціальних інвестицій» та інші міжнародні та вітчизняні організації.

Викликає також практичний інтерес проект EUnlocking, який наразі підтримує соціальне підприємництво в Україні та реалізується Інститутом імені Густава Штреземана (Німеччина), «Egalite International» (Україна), організацією «AXA Management Consulting» (Молдова), Асоціацією «ECO-RAZENI» (Молдова), Національним центром допомоги та інформування для НУО в Молдові

«CONTACT» (Молдова) та «Pro NGO!» (Німеччина). Проєкт софінансується Європейським Союзом в рамках його програми EU4Youth [6].

Соціальні підприємства – це агенти змін з місією вирішення проблем. Соціальна місія – це основа того, що відрізняє соціальних підприємців від підприємців бізнесу. Соціальні підприємці схожі на бізнесменів, рухомих тільки соціальним поліпшенням, а не прибутком.

З огляду на соціально-економічне становище в Україні, соціальне підприємництво стає надзвичайно актуальним саме тому, що:

- є актуальною темою для обговорення на різних рівнях суспільства, в тому числі державному;

- використання підприємницьких підходів до вирішення соціальних проблем дозволяє менше розраховувати на бюджетне фінансування, через його дефіцит;

- дає поштовх для міжнародних інвестицій;

- дозволяє брати участь в пільгових кредитних програмах і забезпечувати більш сталий розвиток саме соціального підприємства [7].

Завдяки діяльності соціального бізнесу можна зменшити частину витрат з державного бюджету на вирішення проблем соціально незахищених людей, кількість яких збільшиться у післявоєнний період, їх працевлаштування та громадської адаптації і саме тому ця діяльність є вигідною для економічного розвитку кожної країни. Виходячи з вищезазначеного можна сказати, що соціальне підприємництво дозволить виявити ряд існуючих проблем в суспільстві, а також прискорить їх рішення шляхом залучення великої кількості зацікавлених осіб.

Висновки. Підсумовуючи вищесказане, відзначимо, що загальна тенденція розвитку соціально-економічного поля діяльності в Україні має високий потенціал зародження та подальшого процвітання соціального підприємництва. Це, в свою чергу, є серйозним кроком на шляху вирішення проблем сучасної України шляхом поєднання ресурсів головних секторів суспільства.

Слід зазначити, що проблема становлення та розвитку соціального підприємництва у період відновлення України залишається актуальною. Розуміння важливості соціального бізнесу тільки починає розповсюджуватися серед різних верств суспільства. Соціальне підприємництво, хоч і повільно, але перетворюється на реальний механізм вирішення суспільних проблем в Україні, коли підприємництво у соціальній сфері, охоплює різні соціально незахищені верстви населення. Створивши правове забезпечення та норми його регулювання, започаткування соціального бізнесу стане більш доступним та привабливим. Держава відіграє основну роль завдяки своїм механізмам впливу на дану сферу, визначаючи стратегії розвитку соціального бізнесу та взаємодію із суспільством. Важливим кроком для України є аналіз міжнародного досвіду, що полягає у ефективній підтримці з боку держави, яка сприяє розширенню сфери такої діяльності, впроваджує сертифікацію діяльності соціальних підприємств, надає гранти з бюджету, кредити та інші фінансові допомоги, розвиває систему податкових пільг у разі реалізації підприємством соціальної мети.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Свинчук А. А. та ін. Соціальне підприємництво: від ідеї до суспільних змін : посібник. Київ : ТОВ «Підприємство «Вінея», 2017. 188 с.
2. Богацька Н. Вплив ринку праці на конкурентоспроможність соціального підприємства. *Економіка та суспільство*. 2022. № 43. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-43-1>
3. Що таке соціальне підприємництво. URL: <https://bomedia.com.ua/socpidp/>
4. Бочарнікова А. Соціальний бізнес заробляє гроші, але витрачає їх на громаду. URL: <https://apostrophe.ua/ua/article/business/2021-06-15/sotsialnoe-predpriyatie-otlichaetsya-ot-obyichnogo-otvetom-na-vopros-chto-delat-s-dohodami/40200>
5. Богацька Н. М. Соціальне підприємництво: особливості та перспективи розвитку. *Розвиток суб'єктів економічної діяльності в сучасних умовах господарювання* : матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (з між-нар.участю), Харків, 24–25 листопада 2022 року. Харків : ХНУМГ ім. О.М. Бекетова, 2022. С. 140–142.
6. Заволока Ю. М., Сідненко М. В., Івко А. В. Проблеми та перспективи розвитку соціального підприємництва в Україні. *Ефективна економіка*. 2019. № 5. URL: http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/5_2019/64.pdf
7. Швець Г. О. Соціальне підприємництво: теоретичні та практичні аспекти. *Економіка і організація управління*. 2020. № 3. С. 243–251.

REFERENCES:

1. Svynchuk, A. A. ta in. (2017). *Sotsial'ne pidpryyemnytstvo: vid ideyi do suspil'nykh zmin* [Social entrepreneurship: from idea to social change: a guide]. Kyiv : TOV «Pidpryyemstvo «Vieney». [in Ukrainian]
2. Bohats'ka, N. (2022). Vplyv rynku pratsi na konkurentospromozhnist' sotsial'noho pidpryyemstva [The impact of the labor market on the competitiveness of a social enterprise]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and society*, 43. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-43-1> [in Ukrainian]
3. Scho take sotsial'ne pidpryyemnytstvo [What is social entrepreneurship]. Available at: <https://bomedia.com.ua/socpidp/>
4. Bocharnikova, A. (n.d.). *Sotsialnyj biznes zarobliaie hroshi, ale vytrachaie ikh na hromadu* [Social business earns money, but spends it on the community]. Available at: <https://apostrophe.ua/ua/article/business/2021-06-15/sotsialnoe-predpriyatie-otlachaetsya-ot-obyichnogo-otvetom-na-vopros-hto-delat-s-dohodami/40200> [in Ukrainian]
5. Bohats'ka, N. M. (2022). Sotsial'ne pidpryyemnytstvo: osoblyvosti ta perspektyvy rozvytku [Social entrepreneurship: features and development prospects]. «Rozvytok sub'ektiv ekonomichnoi diial'nosti v suchasnykh umovakh hospodariuvannia – Development of subjects of economic activity in modern economic conditions»: (Kharkiv, November 24–25, 2022). Kharkiv : KhNUMH im. O.M. Beketova. [in Ukrainian]
6. Zavaloka, Yu. M. Sidnenko, M. V. & Ivko, A. V. (2019) Problemy ta perspektyvy rozvytku sotsialnoho pidpryyemnytstva v Ukraini [Problems and prospects for the development of social entrepreneurship in Ukraine]. *Efektivna ekonomika – Efficient economy*, 5. Available at: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/5_2019/64.pdf [in Ukrainian]
7. Shvets', H. O. (2020). Sotsial'ne pidpryyemnytstvo: teoretychni ta praktychni aspekty [Social entrepreneurship: theoretical and practical aspects]. *Ekonomika i orhanizatsiia upravlinnia – Economics and management organization*, 3, 243–251.